

ANNO DOMINI MXXVII.

ADELBOLDUS

TRAJECTENSIS EPISCOPUS.

NOTITIA HISTORICA IN ADELBOLDUM.

(Apud R. P. Bernard. Pezium, *Dissertatio insagogica in tom. III Thesauri Anecd. uoviss.*, pag. 111.)

Adelboldus, nobili genere ortus, Henrico II imp., cognomento Sancto, a consiliis primum fuit. Deinde ludibria fortunæ ac mundi vanitatem apud animum serio reputans, abdicatis dignitatibus in Benedictino monasterio Lobiensi monachum professus. Ibi cum aliquandiu studia pietatis et optimarum litterarum coluisset, tandem anno 1008 Ausfrido in episcopatu Ultrajectensi suffectus, eam provinciam magna cum laude gessit usque ad annum 1027, quo die 27 Novembris ad plures abiit. Hæc ex Chron. Ultraject. Joannis de Beka cap. 17 Trithemio, Possevino, Oudino aliisque in pauca contraximus, non nescii quantis difficultatibus narratio hæc omnis obnoxia sit. Certe Sigebertus De scriptoribus eccles., cap. 138, hæc tantum de Adelboldo habet: *Adelboldus, ex clerico Lobiensi episcopus Ultrajectensis, scripsit Vitam secundi Henrici imperatoris, et in utraque litteratura plura sui monumenta reliquit posteris.* Ubi ad illa verba: *ex clerico Lobiensi* hoc exstat scholion eruditi Auberti Miræi: *Adelboldus itaque ante episcopatum non monachus sed clericus Lobiensis fuit. Notant autem antiquitatis ecclesiasticæ studiosi, olim Lobii, ut et*

apud Vedastinos et Amandinos, non solum monachos, sed et clericos resedisse. Clericorum certe seu canonicorum Lobiensium collegium in S. Usuari templo, quod nunc est Parochiale, sedem suam habuit usque ad annum Christi millesimum quadringentesimum nonum, quod inde migravit Binchium, quod est Hannoniæ oppidum secundo milliari a Lobio distans. Verum quidquid sit de canonicis seu clericis Lobiensibus, de Adelboldo tamen multo vero est similis, eum monachum Lobiensem quam solum clericum fuisse. Sane in prologo opusculi *De crassitudine sphaeræ scholasticum*, utique Lobii, se fuisse ipse fatetur. At quis ignorat studia litterarum apud monachos Lobienses sub finem sæculi undecimi præcipue floruisse, nihilque frequentius evenisse quam ut clerici scholas monachorum, præsertim adeo celebres et propinquas, imo prope conjunctas, communes haberent? Igitur Adelboldus monachus et Lobiensis monasterii scholasticus, tam monachorum quam, si qui fuerunt, clericorum, communis magister, ut in aliis cœnobiis nostris persæpe usu venit, fuit.

NOTITIA HISTORICA ET LITTERARIA.

(Apud Pertz, *Monumenta Germaniæ historica*, Script. tom. IV, pag. 679, in præmiis ad Vitam S. Henrici II imperatoris, edente G. Waitz Ph. D.)

Adelboldus, Ultrajectensis episcopus, Alperto teste (1), res ab Henrico II, imperatore gestas uno volumine luculento sermone comprehendit. Hæc vero historia per medium ævum plerosque latuisse videtur (2); et qui postea Vitam Henrici a Bambergeni quodam conscriptam Adelboldo tribuerunt, a vero longe aberrarunt (3). Aliud vitæ fragmentum Gretser edidit (4) ex codice Vindobonensi, cujus nota marginalis hæc continebat: *Vita Henrici*

primi imperatoris ab Adelboldo episcopo Trajectensi, ut creditur, conscripta. Qua auctoritate fretus Gretser non sine hæsitatione quædam, qui vero postea hac de re disputati sunt, tanquam re extra dubium posita, hunc Adelboldo ascripserunt (5) librum, quem omnes summis laudibus extulerunt et quam pretiosissimum antiquitatis monumentum habuerunt.

Verum enimvero, re accuratius perspecta, intemulti.

(1) De div. temporum 1, 5.

(2) Quæ Sigebertus de SS. eccl. c. 138, et Chron. a. 1024, refert. ex Alperto hausit: Sigebertum vero tam Albericus aliique caronographi quam Trithemius secuti sunt. De Annalista Saxone v. infra.

(3) Vossius De hist. l. II, 42, p. 359, aliique

(4) V. in S. Henrico II.

(5) Leibnitz SS. R. Br. I. Præf. n. 20; Sollerius Acta SS. Julii II, p. 723. Rivet Hist. litter. VII, p. 252, alii.

grum fere opus ex Thietmaro descriptum reperimus; id quod primus, nisi fallor, Stenzel monuit (6.) Thietmari narrationem dico descriptam, non ita quidem, ut verbum verbum exprimat, sed ut res tantum non omnes ex illo sint haustæ, eodem modo, ordine et sensu relatæ. Quædam Vitæ auctor omisit, sed ne unam quidem rem graviorem de suo adjecit (7); multis locis vero Thietmari narrationem ampliavit, ornavit, et ut sibi videbatur illustravit; sed hoc studio illectus errores non leves et interdum satis ridiculos commisit, multa, nisi valde fallor, ut historiam redderet elegantiore et arte quadam componeret, ex ingenio finxit. Nam dicendi genere usus est culto atque ornato, antithetis, dictis moralibus et philosophicis narrationem variavit, et cum res negligeret, orationem quam maxime curavit. In præfatione quidem utilitatem et veritatem a rerum scriptore esse poscendas noster dixit: utilitatem, ut lectores rebus erudiantur; veritatem, ne auctor adulando vera taceat, falsa proferat. Sed ipsum magis illam sectatum esse facile est intellectu. Heinricum ubique laudibus nimis extollit, ejus electionem non sine partium studio narrat, postea quoque multa in ejus exornat favorem (8). Ideo etiam quæ hic illic tanquam de suo, quamvis non magni momenti, adjecit (9), sublestioris esse fidei mihi videntur.

Quæ cum ita sint, an hic liber Adelboldo, viro sui temporis summo, qui ab Henrico in rebus publicis non raro est adhibitus (10), tribui possit, non sine causa dubitari posse videtur. Accedit quod

(6) Quæ in contrariam sententiam Gontzen (*Geschichtsschreiber*, p. 145), attulit nullius esse momenti jam alibi dixi.

(7) Ea tantum quæ de Ottonis III corpore in Germaniam reportato narrantur et quædam minoris momenti apud Thietmarum frustra quæsieris.

(8) E. gr., c. 7, verba quæ regi tribuit, c. 13, de Hermanni subjectione; c. 38, de regis animo.

(9) E. gr., c. 17, numerus utriusque exercitus, c. 34, quæ de Helmigero capellano inseruntur.

(10) Thietmarus vi, 50. Alpertus ii, 3, 10, 13, 21. Balderici Chron. Cam. iii, 14, 17. Sigebertus a. 1004. Adelboldum Henrici cancellarium fuisse, quod Trithemius dicit (*Chron. Hirs* i, p. 150), aperte falsum est. Beka Chron. Ultraj. (ed. Ultr. 1643, p. 37) ipsum Henrici dicit proconsulem, Chron. magnum Belg. (Pistor. III, p. 105) eximium imperatoris conciliarium.

(11) Gesta epp. Leod. II, 26, app. Martene Col. IV, p. 865. — Sigebertus de SS. eccl., c. 138, Adelboldum clericum Laubiensem dicit.

(12) Sigeb. l. I, c. 137.

(13) Pez Thes. III, ii, p. 87.

(14) Bernonis epist. ad Aribonem (Martene Coll. I, p. 387).

(15) Ann. Hild.

(16) Hæc Alpertus fusius narravit; cf. Thietmar. viii, 13, 15; Balderici Chron. Cam. iii, 7, 14, 15.

(17) Luculentum ejus rei testimonium exstat in epistola monachi Tielensis ad Adelboldum scripta (*Acta SS. Febr.* III, p. 546): « Cum scribere cogitarem quædam miracula quibus Dominus noster Jesus Christus per merita sanctæ Walburgæ Ecclesiam suam misericorditer nostris temporibus illustrare dignatus est, tu, præsulum spectatissime

A quomodo Adelboldus, cujus opus jam Alperto c. a. 1021 notum erat, Thietmari historiam a. 1018 absolutam et ne tunc quidem ut videtur ad externos translata, acceperit, non facile est intellectu. Nota ex codice supra allata recentiori manu scripta non magnam habebit auctoritatem, nisi dicas, cum Adelboldus Henrici Vitam scripserit, hanc, quæ sola præter Bambergensem illam exstat, ipsi potissimum esse tribuendam. Cui, si cætera repugnant, saltem dicendi genus optime convenire videtur.

B Adelboldus enim in monasterio Lobiensi, quod tunc præcipuo litterarum studio excelebat, sub Notgero episcopo Leodiensi (11) atque abbate celeberrimo Herigero, qui « sub sua et Adelbodi persona dialogum de dissonantia ecclesiæ de adventu Domini scripsit (12), » educatus, scientia, doctrina litterisque, quæ tunc in Lotharingia florebat, grammaticis, philosophicis, mathematicis, valde excelluit. Scholasticas Romam profectus est, ibique, ut videtur, Gerberto jam papæ electo epistolam de crassitudine sphaeræ direxit (13), et scriptis Bernonis Augiensis excitatus, quo tempore festum adventus Domini celebrandum sit, inquisivit (14). Anno 1010 episcopus Ultrajectensis electus (15), rebus publicis incubuit, bella plurima et gravissima gessit (16), ecclesias et monasteria restauravit, et magnam sibi famam per totum regnum conciliavit (17). Ultimis vitæ annis monachicum habitum induit, et per aliquod tempus etiam diocesanos administratione se abdicavit, quam tamen postea recepit (18). Obiit a. 1027, die 27 novembris (19).

D Adelbolde, menti meæ occurrebas, dignus eo munere ut tuo nomini scripta sacrarem, quia nunquam quidquam tam commode facere aut dici vel scribi potest, quin [ed. quando] id omnium opinione propria virtute superes. Nota est enim cunctis tua excellens sapientia, summæque vir virtutis et consilii ubique prædicaris. Omnium quoque judicio non solum domi, sed etiam in castris imperialibus præstantissimi et solertissimi hominis officia exercere comprobaris. Si cui tamen hæc quæ de te dicimus dubia fortasse videntur, rescipiat Trajectum diversis operibus a te tamen et ornatam, ibidemque novum monasterium Sancti Martini miro ingenio a te fundatum et ordinatum et mira celeritate paucis annis pene ad perfectionem perductum, ut hæc non videantur ædificando constructa esse, sed quasi optando subito ibi constitisse; sciatque de te nihil omnino assentationis proferri posse. Unde, si quid imperite dilatavi, sub tuam correctionem et defensionem conferre decrevi, credens illud tua auctoritate defendi et nobilitari. Sed si adhuc quisquam est qui tuæ amplissimæ prudentiæ derogare conetur, videat etiam locum nostrum in Tiele: jam divinis rebus florentem, et de quo me locuturum promisi, a superioribus episcopis omnibus solatiis destitutum, a te uno pia consideratione pene ad pristinum statum restitutum. Prædia quoque ab invasoribus diu retenta, quæ religiosi viri ad cultum Dei illic tradiderant, restituisti. Ex quibus rebus facile colligitur, quia terrena commoda non quæris, sed soli Deo placere studeas. »

(18) Vita Popponis Stabul. c. 33, ap. Mabill. Acta VI, i, p. 585.

(19) Chron. Egmondanum ap. Kluit Hist. com. Holl. I, i, p. 45.

Præter Vitam Heinrici eum « in utraque litteratura plura monumenta reliquisse » tradit Sigebertus (20); ex quibus tantum nocturnalem in laudem S. Martini, cui principalis ecclesia Ultrajectina fuit dedicata, et librum de triumpho ab eodem sancto de Danis reportato Guibertus Gemblacensis refert (21), libros de laudibus S. crucis et de laudibus S. Mariæ Trithemius recenset (22). Opusculum quod scripsit mathematicum jam attuli (23), aliud philosophicum in bibliotheca Parisiensi ineditum exstat (24). Vitam vero sanctæ Walburgis breviorē sine causa (25) ipsi tribuit Heda (26), qui etiam chartam, qua Adelboldus episcopi vasallos recensere dicitur, sed aperte falsam, ex chartulario Trajectensi edidit (27).

Si vero genuina opera cum Vita quam manu terimus Heinrici comparamus, idem sane dicendi genus, eandem sententiarum artificiose connectendarum rationem, idem prorsus auctoris ingenium, imo non semel eadem fere verba deprehendamus (28), necesse est (29). Quod pene me movet ut rationibus supra prolatis ipse derogem et Adelboldum vitæ esse auctorem quamvis non certo contenderim, nec tamen negaverim. Episcopus Trajectensis his annis Saxoniam sæpius adiit (30) ubi Thietmari Historiam sibi comparasse credi potest. Quod vero hunc librum, sive ab ipso Thietmaro (31) sive ab alio secum communicatum, tamquam « certum relato-rem » (32) secutus sit, et primis Heinrici temporibus de suo nihil fere addiderit, inde debet explicari quod illis annis in monasterio vixit studio deditus

A et a rebus publicis procul amotus. Neque mirandum est hominem philosophicis et poeticis disciplinis instructum in historia scribenda magis verborum ornatui et lectorum studuisse oblectationi quam nudæ et simplici veritati, cum idem etiam nostris temporibus quotidie factum videamus. Certe de rebus postea in provinciis Rhenanis gestis, quibus ipse magnam partem interfuit, accuratius et ex propria cognitione scripsisse putandus est; id quod etiam Alpertus innuere videtur, cum Metis urbis obsidionem, a Thietmaro prætermisam, ab Adelboldo fusius descriptam dicat (33). Quæ deperdita esse (34) non possumus quin doleamus.

B Annalista Saxo, qui solus, quod sciam, medio ævo hac Vita usus est, utrum integriorem habuerit textum an nonnisi simile fragmentum, non tam facile est perspectu, cum inter Thietmari verba ab illo exscripta vix aliam narrationem ex eodem fonte haustam agnoscere liceat. Attamen nihil ejusmodi inveniri, Annalistæ libro diligenter perlecto, affirmaverim; certe neque de Metensi illa obsidione, neque de rebus postea in Lotharingia vel a Theoderico episcopo vel ab ipso Adelboldo gestis quidquam apud illum legitur quod ex Adelboldo repeti posset. Cujus librum has res tractantem si habuisset, diligens et copiosus ille rerum scriptor sane non neglexisset. Hanc igitur Heinrici Vitam jam tunc temporis sine destitutam habuisse videtur; quam an Adelboldi, cujus ne mortem quidem indicat, nomine inscriptam legerit, licet dubitare.

(20) De SS. eccl. c. 138.

(21) Ejus verba affert Heda Hist. Ultraj. p. 109.

(22) SS. eccl., c. 312; De viris. ill. ord. S. Ben. II, 164; Chron. Hirsaug. I, p. 150.

(23) Ex eodem quo Pez usus est codice Tegernseensi Gerbertus opus quoddam de musica sub Adelboldi nomine edidit (SS. de musica, p. 304-312), quod an ipsi tribui possit dubitarim. In codice ejus nomen recentiori manu ascriptum est.

(24) N. 7361. *Incipit opusculum Adelboldi episcopi Trajectensis super illud Boetii*: « O qui perpetua mundum ratione gubernas; » quod nec Hermes nec Plato dissolvere quivit, qui nimium philosophi erant. Hoc opus, quod a Bethmanno nostro exscriptum penes me est, præfatione caret. — Idem vel similis argumenti liber in aliis bibliothecis invenitur; cf. Rivet Hist. litter. VII, p. 257, 258.

(25) Hoc neque stylus, neque res suadent, neque codices dicunt.

(26) P. 110. Epistola ad Adelboldum de S. Walburge scripta (n. 18) in errorem ductus esse videtur. Qua male intellecta, episcopi fratrem prope Tielam habitasse dicit. Utrumque errorem Rivet Hist. litter. VII, p. 253, 256, recepit.

(27) Neque episcopi qui subscripsisse dicuntur, Anno Coloniensis, Eberhardus Trevirensis, Adelbertus Hamburgensis, Adelboldi tempore sederunt, neque qui scribuntur vasalli dux Brabantie, comes Gelrie, comes Clivensis, comes de Benthem, etc., sæculo XI incipiente fuerunt.

(28) Cf. c. 2: *Nec mihi fastidiosum est dicere, nec cæteris superfluum audire*; ad Gerbertum § 4: *Si vobis non sit fastidiosum audire, mihi non erit onerosum dicere.*

(29) Etiam in brevi fragmento a Guiberto Gemblacensi allato hoc agnoveris: « Gemma (de S. Martino loquitur) ista fulget in cælo, in terra coruscet, ubique honoratur, ubique diligitur. En qui eam mercatus fuerit, perenni gaudebit thesauro. Si quis possederit, non deficiet omni bono. O filii hominum, hanc vobis lucrarnini et lucem perennem hanc possidete, et nihil vobis deerit. »

(30) Tunc temporis vero Albaldus episcopus apud imperatorem Heinricum in Saxonia morabatur, Balderic. III, 17. — Anno 1013 Gruonæ fuit (Vita Meinwerci, c. 21); a. 1016, Dortmanniæ (ibid., c. 134, dipl. ap. Schaten Ann. Paderb. I, p. 417, 418; a. 1018, Paderbornæ (V. Meinw., c. 164, Schaten I, p. 429); a. 1019, Goslarie (V. Meinw., c. 165, Schaten p. 432), postea Ermeneswerethe (Vita Meinw. c. 173).

(31) Qui secum Adelboldo convenisse nusquam indicavit.

(32) Adelboldi præf.

(33) I. 5. Econtra quæ de expeditione Burgundica a. 1016 Alpertus, II, 14, narrat, ab Adelboldo prætermisam fuisse videri possunt.

(34) Cf. Leibnitz SS. R. Br. II, præf. p. 19.